

Bezbednost dece na internetu u Srbiji: Izloženost bez koordinisane zaštite

Jelena Šapić

REZIME

Nijedan postojeći dokument na nacionalnom nivou ne tretira specifično bezbednost dece na internetu, a postojeće kampanje za edukaciju dece su sporadične i nekoordinirane. Početkom 2016. godine na snagu je stupio Zakon o informacionoj bezbednosti, stvoreno je Telo za koordinaciju poslova informacione bezbednosti i radna grupa za pisanje Nacionalne strategije o razvoju informacione bezbednosti čime je stvoren prostor za unapređenje pravno-institucionalnog okvira. Neophodno je da deca budu prepoznata kao ranjiva grupa u Strategiji o razvoju informacione bezbednosti i da posebna radna grupa koja bi bila formirana pri Telu za koordinaciju informacione bezbednosti sprovede evaluaciju dosadašnjih projekata i omogući jasan pregled učinjenog. To je preduslov za formulisane jedinstvenog pristupa problemu izloženosti dece bezbednosnim rizicima na internetu i kreiranje koordinirane nacionalne kampanje koja bi doprinela podizanju znanja dece, roditelja, staratelja i nastavnog osoblja o bezbednim načinima korišćenja interneta.

Uvod

1 Bezbednost dece na internetu, Izveštaj za zemlju Srbija, Telenor Group i The Boston Consulting Group, str. 5.

Prema članu 1 Konvencije o pravima deteta, dete je svako ljudsko biće koje nije navršilo osamnaest godina, ukoliko se, po zakonu koji se primenjuje na dete, punoletstvo ne stiče ranije.

2 Mira Stevanović et al, Internet navike dece u školama u nekim selima borske opštine, Sinteza 2014, str. 354; dr. Dragan Popadić i Dobrinka Kuzmanović, Korišćenje digitalnih tehnologija, rizika i zastupljenosti digitalnog nasilja među učenicima u Srbiji, Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, Beograd, decembar 2013, str. 39-44. Istraživanje je anketnog tipa a bilo je obuhvaćeno 34 škole (17 osnovnih i 17 srednjih), odnosno 3786 učenika, 3078 roditelja i 1379 nastavnika. Uzorak škola je stratifikovan po regionu, veličini mesta i tipu škole. Među roditeljima i nastavnicima, žene su bile više zastupljene.

3 Korišćenje digitalnih tehnologija, rizika i zastupljenosti digitalnog nasilja među učenicima u Srbiji, str. 43.

4 Telefonski intervju sa Biljanom Kikić-Grujić, Centar Target, 16. 3. 2016.

5 Ibid. Facebook i Ask.fm su izdvojene kao dve najkorišćenije društvene mreže u borskim školama. Internet navike dece u školama u nekim selima borske opštine, str. 354.

6 Korišćenje digitalnih tehnologija, rizika i zastupljenosti digitalnog nasilja među učenicima u Srbiji, Milica Kravić, Deca na internetu, pristupljeno: 18. 3. 2016, <http://5sazvezdicom.medijkestudije.org/index.php/nauni-rad/314-deca-na-internetu>

7 Korišćenje digitalnih tehnologija, rizika i zastupljenosti digitalnog nasilja među učenicima u Srbiji, str. 45.

8 Ibid, str. 48 - 52.

9 Ibid, str. 11.

10 Pored Net patrole, oblici digitalnog nasilja se mogu prijaviti na sajtu Pokrajinskog ombudsmana (<http://www.bezbedaninternet.ombudsmanapv.org/obradi-nam-se.html>) i nevladinim organizacijama koje se bave trgovinom ljudima.

Deca kao „digitalni domoroci“ (eng. *digital natives*) počinju da koriste internet u **ranom uzrastu i pristupaju mu sa različitih uređaja** (računari, tableti, mobilni telefoni). Procene su da će do 2017. godine u Srbiji biti 50.000 novih korisnika uzrasta od 5 do 17 godina.¹ Postojeći podaci ukazuju da mlađa deca koriste internet za zabavu (igranje igrice, slušanje muzike, gledanje spotova, serija, filmova), dok starija deca najviše koriste društvene mreže.² **Četiri petine dece između 10-18 godina ima profil na društvenim mrežama.**³ Facebook je najzastupljenija društvena mreža i pruža opcije zaštite privatnosti, ali ih korisnici u Srbiji retko koriste.⁴ Korišćenje društvene mreže Ask.fm je rizičnije s obzirom na to da ne postoje mehanizmi zaštite privatnosti.⁵ Na ovoj društvenoj mreži korisnici mogu da anonimno postavljaju pitanja koja su često uvredljive ili seksualne prirode. Roditelji i staratelji vrlo retko nadgledaju aktivnosti dece na internetu, prvenstveno zato što smatraju da ne poseduju dovoljno znanja i veština da bi bili u stanju da kontrolišu ponašanje dece na internetu.⁶ Deca se slažu da roditelji uglavnom ne umeju da koriste računar i internet i tvrde da roditelji znaju samo ono što im oni kažu.⁷

Prema podacima istraživanja koje je sproveo Institut za psihologiju, 62% starijih osnovaca i 84% srednjoškolaca je bilo izloženo riziku u sajber (eng. *cyber*) prostoru u 2011. godini. Najrasprostranjeniji **rizici** su prihvatanje zahteva za prijateljstvo od nepoznate osobe (43% osnovaca, 71% srednjoškolaca), ostavljanje ličnih podataka na profilima (29% osnovaca, 39% srednjoškolaca) i odgovaranje na poruke nepoznatim osobama koje žele da uspostave kontakt sa detetom (27% osnovaca, 47% srednjoškolaca). Primetna je veća spremnost starije dece da se sastanu sa osobom koju su upoznale preko interneta.⁸ Polovina dece koja je doživela digitalno uznemiravanje sklona je da takvo ponašanje pripiše nepromišljenosti, zadirkivanju ili šali.⁹

U toku 2014. i prve polovine 2015. godine Net patrole, onlajn mehanizam za prijavu digitalnog nasilja pri Centru za bezbedan internet Srbije,¹⁰ primila je **1690 prijava zloupotreba i štetnih sadržaja po decu** koje su dalje prosleđene Službi za visokotehnoški kriminal pri Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srbije i INHOPE, međunarodnom udruženju internet operatera za dalju istragu i postupanje.¹¹ Većina prijava koju su korisnici poslali Net patroli odnosila se na internet stranice koje nisu registrovane u Srbiji. INHOPE je do sada dostavljao prijave protiv stranica registrovanih u Srbiji.¹²

- 417 prijava legalnih, ali štetnih sadržaja (maltretiranje u virtuelnom svetu, ekstremno nasilna pornografija)
- 378 prijava o seksualnim zloupotrebama maloletnih lica
- 85 prijava koje sadrže erotske ili druge neprikladne predstave dece
- 19 prijava rasizma i ksenofobije
- 6 prijava gruminga dece (eng. *child grooming*; gruming dece predstavlja niz aktivnosti koje nasilniku omogućavaju seksualnu zloupotrebu dece)

Izvor: „Klikni bezbedno“, Centar za bezbedan internet Srbije, Izveštaj o radu 2014-2015

Pravni okvir u oblasti bezbednosti dece na internetu

Srbija je potpisnica dve konvencije Saveta Evrope: Konvencija o sajber kriminalu (tzv. Budimpeštanska konvencija)¹³ i Konvencije o zaštiti dece od seksualne eksploatacije i seksualnog iskorišćavanja (tzv. Lanzarot konvencija)¹⁴ koje definišu pravne mehanizme i instrumente koje države mogu da upotrebe u borbi protiv seksualnog nasilja nad decom u sajber prostoru. **Nijedan postojeći dokument na nacionalnom nivou ne reguliše zasebno bezbednost dece na internetu**,¹⁵ iako je izmenama Krivičnog zakonika iz 2003. godine iskorišćavanje računarske mreže ili komunikacije drugim tehničkim sredstvima za izvršenje krivičnog dela protiv polne slobode prema maloletnom licu (član 185b) definisano kao krivično delo zakonom kažnjivo.¹⁶ Nacrt Akcionog plana za prevenciju i zaštitu dece od iskorišćavanja u pornografiji zloupotrebom informacionih i komunikacionih tehnologija u Republici Srbiji napisan je 2011. godine, ali još **nije usvojen**. Pomak je napravljen u Nacionalnoj strategiji za mlade za period od 2015. do 2025. godine gde se navodi da je razvijanje bezbednosne kulture (uključujući i sajber), jedan od strateških ciljeva strategije. Ovom strategijom su, međutim, obuhvaćena samo deca starija od 15 godina.

Zakon o informacionoj bezbednosti koji je stupio na snagu u februaru 2016. godine, odnosi se samo na pravna lica, dok će brojna pitanja iz zakona biti regulisana podzakonskim aktima.¹⁷ U donošenju zakona pošlo se od potrebe za unapređivanjem pravnog i institucionalnog okvira za informacionu bezbednost¹⁸ i potrebe da se poveća nivo informisanosti građana o incidentima i rizicima u sajber prostoru.¹⁹ Propisano je osnivanje institucija među kojima je najznačajniji Nacionalni centar za prevenciju bezbednosnih rizika u IKT sistemima (CERT – *Computer Emergency Risk Teams*). Nacionalnom CERT-u je dato u nadležnost prikupljanje

11 „Klikni bezbedno“ Centar za bezbedan internet Srbije, Izveštaj o radu 2014-2015, str. 7.

12 Imejl korespondencija sa Miljanom Jovanović, Net patrola

13 Srbija je potpisala 7. 4. 2005, ratifikovala: 14. 4. 2009, stupila na snagu: 1. 8. 2009.

14 Srbija je potpisala 25. 10. 2007, ratifikovala: 29. 7. 2010, stupila na snagu: 1. 11. 2010.

15 Država ne prepoznaje internet nasilje, pristupljeno: 7. 3. 2016, <http://oradio.rs/sr/vesti/info/drzava-ne-prepoznaje-internet-nasilje-759.html>

16 Službeni glasnik RS 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009 i 111/2009

17 Službeni glasnik RS 6/16. Informaciona bezbednost je definisana kao skup mera koje omogućavaju da podaci kojima se rukuje putem IKT sistema budu zaštićeni od neovlašćenog pristupa, kao i da se zaštiti integritet, raspoloživost, autentičnost i neporecivost tih podataka, da bi taj sistem funkcionisao kako je predviđeno, kada je predviđeno i pod kontrolom ovlašćenih lica (član 2 stav 3).

18 Strategija razvoja informacionog društva u Republici Srbiji do 2020. godine, Službeni glasnik RS 51/2010

19 Predlog zakona o informacionoj bezbednosti u Republici Srbiji je dostupan na internet stranici Narodne skupštine Republike Srbije (videti: Obrazloženje, str. 15)

informacija, klasifikacija informacija o incidentima i rizicima, podizanje svesti kod građana i saradnja sa javnim i privrednim subjektima (član 15). Upravo ovih dana, u martu 2016. godine, osnovano je Telo za koordinaciju poslova informacione bezbednosti, u kome međutim nema predstavnika Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja. Krajem marta oformljena je radna grupa za pisanje Strategije o razvoju informacione bezbednosti, a njeno usvajanje je predviđeno za jesen 2016. godine.²⁰

Akteri u oblasti bezbednosti dece na internetu

Akteri koji se bave bezbednošću dece na internetu mogu se klasifikovati prema fokusu njihovog rada na tri grupe: (1) one koji se bave prevencijom digitalnog nasilja kroz edukaciju dece, roditelja i staratelja i nastavnog osoblja, (2) one koji se bave suzbijanjem i kažnjavanjem oblika digitalnog nasilja i (3) one koji pružaju pomoć žrtvama digitalnog nasilja. Od 2013. godine organizuju se jednogodišnje nacionalne konferencije o bezbednosti dece na internetu na kojima se diskutuje o postojećem stanju i daljim koracima u ovoj oblasti.

²⁰ Serbia's efforts to respond to cyber security threats, Ivana Milatović, pristupljeno: 29. 2. 2016, <http://www.osce.org/serbia/170361>

Akteri koji se bave prevencijom digitalnog nasilja kroz edukaciju dece, roditelja i staratelja, i nastavnog osoblja pokrenuli su niz individualnih ili zajedničkih inicijativa. Međutim, **manjak koordinacije i kontinuiteta** vodi dupliranju aktivnosti i uvećanom trošenju sredstava. Komparativna analiza politika za zaštitu dece na internetu pokazala je da bolja koordinacija inicijativa može da unapredi sveukupan učinak koji generiše veći stepen efikasnosti u poređenju sa početnim investicijama.²¹ Drugi problem se ogleda u načinu **odabira komunikacije sa ciljnom grupom**. Vodiči za roditelje i staratelje se objavljuju u elektronskoj ili štampanoj formi, te se postavlja pitanje kako ih uspešno distribuirati i kako dopreti do roditelja koji često ne koriste internet ili ne prepoznaju rizike na internetu. Pozitivni primer komunikacije sa publikom je projekat *Biraj reči, hejt spreči* koji sprovode Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, UNICEF i Telenor. U projektu su korišćene društvene mreže,²² multimedijalne forme²³ ali i angažovane popularne ličnosti među decom²⁴ radi obrazovanja o bezbednim načinima korišćenja interneta.

Institucije koje se bave suzbijanjem i kažnjavanjem oblika digitalnog nasilja određene su Zakonom o organizaciji i nadležnosti državnih organa za borbu protiv visokotehnološkog kriminala.²⁵ Pored specijalizovanih organa za borbu protiv visokotehnološkog kriminala, obuku za rad sa maloletnim licima koji su doživeli digitalno nasilje prošli su policijski službenici, sudije i tužioci 2010. i 2012. godine u sklopu projekta koje je sprovela organizacija Save the Children.²⁶

Posebni tužilac za visokotehnološki kriminal kao opasnost izdvaja **dečiju pornografiju**.²⁷ Od 2009. godine se sprovodi akcija *Armagedon* koja je usmerena protiv lica osumnjičenih da su se bavili iskorišćavanjem i zloupotrebom dece u pornografske svrhe na internetu. Policijski organi Ministarstva unutrašnjih poslova i Služba za borbu protiv visokotehnološkog kriminala su bili uključeni u međunarodnu policijsku operaciju *Delego* u kojoj je uhapšena osoba iz Novog Sada kod koje je pronađeno 10 gigabajta dečije pornografije.²⁸ Međutim, obzirom na to da je kao glavni rizik dečijeg korišćenja interneta prepoznato iskorišćavanje i zloupotrebe dece u pornografske svrhe i privatnost podataka, rad aktera koji se bave drugim rizičnim ponašanjem je **marginalizovan**. Rizično ponašanje na internetu obuhvata i razvijanje zavisnosti usled povećanog vremena provedenog na internetu,²⁹ izloženost onlajn marketingu i reklamama neprimerenim dečijem uzrastu³⁰ i informacionu bezbednost koja podrazumeva onlajn prevare (eng. *online scams*), štetne softvere (eng. *spyware*) i viruse.³¹

21 The Protection of Children Online: Recommendation of the OECD Council. Report on risks faced by children online and policies to protect them, OECD, 2012, p. 47.

22 Na Facebook stranici *Biraj reči hejt spreči* otvara se prostor za dijalog, promovišu se vrednosti nenasilja i ohrabruju korisnici da podeli svoja iskustva.

23 Organizovano je takmičenje za najbolju fotografiju, napravljene su kratke animacije pod naslovom *Misli pre nego što postuješ, ne veruj svemu što je napisano*.

24 Sajber bukvar – akcija za bezbedno korišćenje interneta, pristupljeno: 18. 3. 2016, <http://rs.n1info.com/a143171/Sci-Tech/Sajber-bukvar-akcija-za-bezbedno-koriscenje-interneta.html>

25 Službeni glasnik RS 61/2005 i 104/2009

26 Save the Children, Bilten Vol. 5, Br. 10, April 2013, str. 2.

27 Prezentacija Branka Stamenkovića, posebnog tužioca za visokotehnološki kriminal, pristupljeno na internetu 7. 3. 2016.

28 Kancelarija za istrage Ministarstva za unutrašnju bezbednost SAD se zahvalila SBPOK na saradnji, pristupljeno 23. 3. 2016, http://www.mup.gov.rs/cms_lat/saopstenja.nsf/arhiva-saopstenja-MUP-2011.h?OpenPage&ExpandSection=83

29 Specijalna bolnica za bolesti zavisnosti „Drajzerova“, defektološko savetovalište „Entera“

30 U ovom slučaju, značajni akteri bi mogli biti RATEL i operateri/provajderi

31 Značajna bi bila saradnja sa kompanijama poput Microsofta

Pomoć žrtvama digitalnog nasilja pružaju specijalizovana savetovaništva,³² nevladine organizacije i udruženja građana³³ koje neretko preuzimaju ulogu od državnih institucija. Centri za socijalni rad bi trebali da se bave i digitalnim nasiljem među decom kao novom formom nasilja, ali oni ne poseduju dovoljno razvijene kapacitete za to.

Primeri dobre prakse

Komparativnom analizom javnih politika u oblasti zaštite dece na internetu utvrđeno je da su zakonski propisi neophodan ali nedovoljan element da bi se njihova bezbednost unapredila.³⁴ Dva **dodatna i ključna elementa su kampanje** kojima se podiže svest o rizicima i incidentima u sajber prostoru i **edukacija** o načinima bezbednog ponašanja na internetu.³⁵ Pokretanjem nacionalne kampanje o sajber bezbednosti postigla bi se veća efikasnost, bolja koordinisanost i ušteda sredstava. Uspešne i dugotrajne nacionalne kampanje karakteriše suzdržavanje od emitovanja zastrašujućih poruka, istovremeno naglašavanje i mogućnosti i rizika i promocija aktivnog učešća u smanjivanju rizika u sajber prostoru.³⁶ Od izuzetne je važnosti da se nacionalna kampanja ne bi bavi samo načinima prevencije, već i objašnjenjima o neophodnosti primene mera zaštite i o konkretnim merama u slučaju izloženosti nekom od rizika u sajber prostoru. Obuke i treninzi u kojima deca, roditelji i nastavnici koji su već prošli određene treninge prenose svoja novostečena znanja svojim vršnjacima (eng. *peer-to-peer*) su takođe važan element.

Nacionalne kampanje pokazale su se kao prostor za ostvarivanje saradnje između javnog i privatnog sektora i način uspostavljanja poverenja, posebno u oblasti razmene informacija. One predstavljaju i prvi korak u stvaranju **javno-privatnog partnerstva (JPP)**.³⁷ S obzirom na to da informaciona bezbednost nije u isključivoj nadležnosti država, JPP se javljaju kao najbolji modeli za dugoročno smanjivanje rizika i unapređivanja bezbednosti u sajber prostoru.

U slučaju Srbije, postojanje velikog broja projekata, kampanja i inicijativa o bezbednosti dece na internetu ukazuje na spremnost državnog i privatnog sektora da saraduju u ovoj oblasti, s tim da ne postoji okvir kontinuirane i dugoročne saradnje. Dosadašnje kratkoročne i nekoordinisane akcije su dale prve rezultate. Istraživanje Instituta za psihologiju je pokazalo da deca znaju da postoje načini da svoju privatnost kontrolišu na društvenim mrežama što bi trebalo da posluži kao osnova za dalje korake.³⁸ Isto istraživanje je pokazalo da su devojčice i stariji učenici zainteresovaniji da uče o načinima zaštite na internetu u poređenju sa dečacima i mlađim učenicima.³⁹ Identifikovana je neupućenost roditelja i nastavnog osoblja u konkretne mere prevencije i zaštite od rizika.⁴⁰

32 Savetovaništvo pri Centru Target u Novom Sadu kojem se, pored dece, javlja i nastavno osoblje kako bi dobilo dodatne informacije i konkretne savete o rizicima u sajber prostoru (Telefonski intervju sa Biljanom Kikić-Grujić). Aplikacija SOS je razvijena u okviru projekta *Biraj reči hejt spreči* i omogućava deci da dobiju pomoć stručne osobe u slučaju da su doživela digitalno nasilje. Takođe postoji i Nacionalna dečija linija (NADEL) koja pruža mogućnost deci da dobiju savetodavnu podršku.

33 Astra, Atina, Libero, Centar E8, Centar Target

34 The Protection of Children Online: Recommendation of the OECD Council, p. 41.

35 Ibid, str. 49.

36 Ibid, str. 44.

37 Adel Abusara, A Comprehensive Cyber Awareness Campaign – A 'prequel' to strong and lasting cybersecurity PPP in Serbia, str. 4. Prema vodiču Evropske agencije za mrežnu i informacionu bezbednost, za dugoročnu saradnju javnog i privatnog sektora je potrebno jasno definisati razloge zašto je JPP potreban, ko će od aktera biti uključen, ko će pokriti koje troškove i koje beneficije će od učešća u JPP imati uključeni akteri. Cooperative Models for Effective Public Private Partnerships: Good practice guide, European Network and Information Security Agency, 2011

38 Korišćenje digitalnih tehnologija, rizika i zastupljenosti digitalnog nasilja među učenicima u Srbiji, str. 52.

39 Ibid, str. 53.

40 Ibid, str. 54.

Preporuke:

1. U pravnim dokumentima koja se donose, prepoznati i uključiti decu na internetu kao ranjive grupe u novom polju bezbednosti. Naročito je važno uključiti bezbednost dece na internetu u buduću Strategiju o razvoju informacione bezbednosti Republike Srbije što bi vodilo jačanju zakonskog okvira i kapaciteta institucija koje se bave decom.
2. Uspostaviti Radnu grupu pri Telu za koordinaciju poslova informacione bezbednosti koja bi sprovela analizu dosadašnjih projekata i ispitala nuspojave projekata namenjene bezbednosti dece na internetu. Analiza projekata bi izdvojila dobre primere na kojima bi se dugoročna kampanja mogla oslanjati.
3. Koordinisati projekte i inicijative koji se bave bezbednošću dece na internetu kroz stvaranje široke koalicije privatnih kompanija i državnih institucija koje bi sprovodile dugoročnu nacionalnu kampanju o bezbednosti dece na internetu.
4. Podsticati stvaranje javno-privatnih partnerstva kroz rad Nacionalnog CERT-a koji se izdvaja kao centralni organ za potrebnu koordinaciju između zainteresovanih strana i kreiranja pristupa bezbednosti dece na internetu zasnovanom na podacima koje će Nacionalni CERT prikupiti u svojoj jedinstvenoj bazi.

CENTAR
ZA ISTRAŽIVANJE
JAVNIH POLITIKA

Centar za istraživanje javnih politika (CENTAR) je nevladina organizacija istraživačkog usmerenja (think tank), osnovana 2010. godine, koja se bavi ispitivanjem raznih aspekata bezbednosnog i socio ekonomskog statusa građana sa ciljem da utiče na poboljšanje primene javnih politika ili njihovu promenu.

Glavni cilj CENTRA je da svojim istraživanjima osvetli stvarne potrebe građana, i na taj način pomogne relevantnim donosiocima odluka da politike formulišu sa stanovišta „perspektive krajnjeg korisnika“, odnosno građana.

CENTAR neguje multi-disciplinarni pristup i u prvi plan stavlja terenska istraživanja jer smatra da je za dubinsko sagledavanje problema i formulisanje održivih javnih politika važno sagledati problematiku i sa centralnog i sa lokalnog nivoa.

CENTAR je sproveo blizu 20 projekata, uključujući i one na regionalnom nivou. Njegove projekte podržale su međunarodne organizacije i agencije (OSCE, UNDP, UNICEF, UNOPS, DCAF), vladine organizacije i privatni donatori – SDC i OSI; ministarstva i kancelarije u okviru Vlade Srbije, i inostrane akademske institucije.

Jelena Šapić, *Bezbednost dece na internetu u Srbiji: Izloženost bez koordinisane zaštite*, Centar za istraživanje javnih politika, Beograd, mart 2016.

O AUTORKI

Jelena Šapić je istraživačica u Centru za istraživanje javnih politika od novembra 2015. godine. Master studije na odseku za međunarodne odnose i evropske studije završila je 2014. godine kao stipendista Centralno-evropskog univerziteta, sa tezom „Evolucija ekonomskog poretka na Zapadnom Balkanu: Strane direktne investicije kao motor (ne)razvoja“. Prethodno je diplomirala na Fakultetu političkih nauka, smer međunarodni odnosi. Bila je stipendista Fonda za mlade talente Ministarstva omladine i sporta Republike Srbije, kao i Fondacije Dragoslav Srejić za mlade talente.

Pohađala je Studije budućnosti Beogradske otvorene škole i letnju školu o terorizmu i borbi protiv terorizma u Olimpiji (Grčka). Takođe, učestvovala je u TRAIN programu za Zapadni Balkan Nemačkog saveta za međunarodne odnose (DGAP) sprovodeći istraživanje o uticaju Briselskih sporazuma na bilateralnu trgovinu i slobodu kretanja između Kosova i Srbije.

Autor: Jelena Šapić

Dizajn i prelom: Žolt Kovač

Izdavač: Centar za istraživanje javnih politika, Beograd

Za izdavača: Svetlana Đurđević-Lukić, direktor

Copyrights: Centar za istraživanje javnih politika

www.publicpolicy.rs

office@publicpolicy.rs

Pripremu ovog brifa podržao je Think Tank Fond programa Fondacija za otvoreno društvo